

A MUNKAKÖRI KÖTELEZETTSÉG KÉRDÉSE

A SZOCIALISTA FELTALÁLOI JOG egyik alapelve, hogy az újítót javaslatának elfogadása és megvalósítása esetén díjazni kell. Az újítási díj nem mindenben azonos természetű a munkabérrel, de mindenesetre bérjellegű abban az értelemben, hogy a jogszabályokban megállapított feltételek fennforgása esetén újítási díjat — ugyan-csak a jogszabály által megállapított mértékben — fizetni kell. A díj tehát nem valami jutalomféle, melynek adása és összegszerűsége szabad mérlegeléstől függ, hanem az újítót jogszerűen megillető követelés, amelyet az újító azáltal szerzett meg, hogy népgazdasági szempontból hasznos javaslatot tett, illetve hasznos eredményt hozott létre. Az újítási díj azonban a javaslattevőnek csak abban az esetben jár, ha a javaslat megtevése nem tartozik munkaköri kötelezettségei közé. Ezt az elvet újítási rendeletünk kifejezetten ugyan nem mondja ki, de következik egyrészt az általános jogelvekből, másrészt a szocialista bérezésnek abból az alapelvéből, hogy ugyanazért a munkateljesítményért, illetve munkaeredményért nem lehet kétszeres ellenértéket juttatni.

Gyakori eset, hogy a javaslat előterjesztése a javaslattevőnek részben tartozik munkaköri kötelezettségei közé, vagyis a javaslat a munkakörét jól ellátó dolgozótól részben várható el kötelességszerűen. Ilyen esetekben az újítási rendelet a már fentebb említett elvből kiindulva azt a szabályt állítja fel, hogy az újítónak egyébként járó díj leszázalékolható. A leszázalékolás mérvét a rendelet nem állapítja meg, csak annyi korlátot szab, hogy 50%-nál nagyobb díjleszállítás csak a felettes újítási szerv hozzájárulásával hajtható végre. Közéleti állásfoglalást a rendelet nem tartalmaz arra vonatkozólag, hogy mikor kell a javaslatot egészben, illetve részben a javaslattevő munkaköri kötelezettségei közé sorolni. Részletesebb szabályozás hiányában igen sok helytelen döntés keletkezett és keletkezik még ma is. Ezért számos esetben fordultak különböző szervek az Országos Találmányi Hivatalhoz azzal a kívánsággal, hogy állapítsa meg azokat az alapelveket, amelyek figyelembevételével a munkaköri kötelezettség kérdését megnyugtató módon el lehet bírálni. A kérdés megoldása nem egyszerű. Nézzük először azt, hogy a szovjet feltalálói jog ebben a vonatkozásban milyen szabályokat tartalmaz.

A RÉSZBENI MUNKAKÖRI KÖTELEZETTSÉGET és ennek megfelelően a díj leszázalékolását a szovjet jog nem ismeri. A feltalálói és újítási díjakkal kapcsolatban kiadott 1942. évi november 27-i „Utasítás” azonban tartalmaz részletesebb irányelveket abban a tekintetben, hogy milyen feltételek fennforgása esetén lehet újítási díjat fizetni, tehát, hogy mikor nem forog fenn munkaköri kötelezettség. Nevezetesen az a személy, aki olyan javaslatot nyújt be, amelyet az ő szolgálati viszonyain kívül eső munkarészlegen vezetnek be, minden esetben megkapja az újítási díjat; vagyis a javaslattevő szolgálati viszonyain kívül eső munkarészlegen megvalósított újítás nem tartozik a javaslattevő munkaköri kötelezettségei közé. Ha viszont a javaslatot olyan munkarészlegen valósítják meg, ahol maga a javaslattevő dolgozik, a javaslattevő csak akkor kapja meg a műszaki tökéletesítésért, illetve termelési észszerűsítésért járó díjat; ha a javaslat „eredeti jellegű és az alkotás elemeivel bír”. A vezető állásúak, mint az igazgatók, főmérnökök, főtechnológusok, főkohászok, főkonstruktőrök, főgépészek, főenergetikusok, műhely- és osztályvezetők pedig csak „eredeti” műszaki tökéletesítésért kapnak díjat, termelési észszerűsítésért nem. A szovjet jog szerint tehát nem lehet a munkaköri kötelezettségek közé tartozónak minősíteni az olyan javaslatot, amelyet a javaslattevő szolgálati viszonyain kívül eső munkarészlegen vezetnek be, továbbá, amelyet „eredeti jellegű és az alkotás elemeivel bír” műszaki tökéletesítésnek, illetve termelési észszerűsítésnek minősítenek. Végül a felsorolt vezető állásúak „eredeti” műszaki tökéletesítései sem tekinthetők a munkaköri kötelezettség köré tartozóknak. E szabályozás sem kielégítő, amint erre Rájgorodszkij, a feltalálói jog kiváló szakértője „Feltalálói jog” című művében rámutatott. Először is nincs meghatározva, hogy mikor kell az újítási javaslatot eredeti jellegűnek és az alkotás elemeivel bír-

nak tekinteni. Ezért igen tágkörű mérlegelésre van lehetőség annak megállapításakor, hogy a javaslat alkotás jellegével bír-e, és hogy ennek folytán díjazható újításnak tekinthető-e. További fogyatékosága az említett szabályozásnak, hogy a dolgozókat olyan irányban befolyásolja, hogy javaslataikat ne a munkakörükkel összefüggő területre vonatkozóan terjesszék elő, holott az a kívánatos, hogy az újítók éppen a saját munkakörükkel összefüggő javaslatokat nyújtsanak be, hiszen ez a terület számukra is legismertebb.

A KIFEJTETTEKBŐL MEGÁLLAPÍTHATÓAN alig lehetséges olyan szabályozást létrehozni, melynek alkalmazásával minden esetben megnyugtató módon el lehet dönteni, hogy fennforog-e a munkaköri kötelezettség és ha igen, milyen mértékben. Az általános irányelv továbbra is csak az maradhat, hogy minden egyes esetben külön-külön kell megvizsgálni magát a javaslatot, vagyis annak szakmai és gazdasági értékét, a javaslattevő szolgálati beosztását, munkakörét, a javaslat létrejöttének körülményeit és ezeknek az adatoknak gondos mérlegelésével kell a döntést meghozni. Persze ez nem jelenti azt, hogy nincsenek olyan szempontok, amelyek útbaigazítást adhatnak a kérdés eldöntésénél. Itt van mindjárt az Országos Találmányi Hivatalnak az az elvi döntése, hogy amennyiben a javaslat elő nem terjesztése a munka fogyatékos ellátását jelentené, vagy éppen mulasztást jelentene, a javaslatot újításnak elfogadni nem lehet, hiszen az ilyen javaslat előterjesztése a javaslattevő munkaköri kötelezettségei közé tartozik. Ha a mulasztás fennforgását teljes határozottsággal megállapítani nem lehet, a javaslatot részben kell a munkaköri kötelezettségek közé tartozónak minősíteni.

Egy további szempont a javaslat országos, esetleg tiszti viszonylatban való újdonsága. Ha ez a kellék fennforog, a javaslatot általában nem lehet a munkaköri kötelezettségek közé tartozónak minősíteni. Természetesen ez sem merev szabály, mert előfordulhat olyan eset, amikor az említett kellék fennforgása ellenére sem lehet a javaslatot újításnak elismerni. Pl. Valakit hivatalosan külföldi tanulmányútra küldenek abból a célból, hogy valamely itthon még nem alkalmazott műszaki eljárást megismerjen. A szóbanforgó eljárás itthoni bevezetése esetén az országos viszonylatban való újdonsága ellenére sem lehet a javaslatot újításnak elfogadni, hiszen a javaslattevő munkaköri kötelezettsége a javaslat hazai megvalósításához szükséges adatok megszerzése, ezért kapott külföldi kiküldetést. Ha viszont a külföldi eljárást csak bizonyos módosítások után lehet itthon gyakorlatba venni és a javaslattevő a szükséges módosításokat megoldja, őt újítónak el lehet ismerni, de az újítási díjat le kell leszázalékolni.

Vannak továbbá olyan szempontok, amelyek a munkaköri kötelezettség kérdésének elbírálásánál figyelembe vehetők. Pl. ha a dolgozó a kapott megbízástól eltérően jár el és kedvezőbb eredményre jut, mintha a megbízás értelmében járt volna el, a javaslat általában nem minősíthető munkaköri kötelezettségei közé tartozónak. Persze, ha a megbízás nyilvánvalóan szakszerűtlen volt és ennek folytán az eltérés kézenfekvő, a javaslat a munkaköri kötelezettségek közé tartozónak minősülhet.

Előfordulhat, hogy a dolgozó a kapott megbízásnak megfelelően jár el, de feladatának megoldása túlméretű a megbízás megadásakor előre meghatározott követelményeken, illetve feltételeken. Ilyen esetben is általánosságban kimondható, hogy a megoldás nem tartozott a dolgozó munkaköri kötelezettségei közé.

A FENTEBB FELSOROLT SZEMPONTOK csak példák, amelyek alkalmasak annak érzékeltetésére, hogy milyen tényezőket lehet figyelembe venni a munkaköri kötelezettség kérdésének elbírálásánál. Természetesen még számos hasonló egyéb szempont van. Irányelvként azt kell figyelembe venni, hogy semmiféle szabályt, szempontot mereven alkalmazni nem lehet, hanem az újítási rendelet szellemében kell a kérdést eldönteni oly módon, hogy a népgazdaság ne károsodjék, viszont az újító se rövidüljön meg.

Krasznay Mihály